

ÇEVİRİNİN DİYALEKTİĞİ

O. Fırat Baş*

Özet

Çevirinin Diyalektiği, çeviri çalışmasında dilin ana işlevlerinden birine, tam adıyla "dinleyiciyi, konuşmacının beklediği bir tepkiye yönlendirme" işlevine öncelik veren bir edebiyat çevirisi kuramını anlatmaktadır.

Çevirmenin, okuyucuyu, çevirmence planlanan tepkiye, yeni anlam katmanları yaratmak için dil enstrümanlarını kullanarak yönlendirmeyi hedeflediği iki çeviri çalışması örneğinde, söz konusu kuramın pratiği gösterilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar sözcükler: edebi çeviri kuramı, diyalektik çeviri yaklaşımı, çeviri stratejisi.

Abstract

The Dialectic of Translation

The Dialectic of Translation is presenting a literary translation conception, which in translational works takes mainly one of the main functions of language into consideration, namely "moving the listener to a reaction expected by the speaker. "

It's trying to show implementation of this conception into practice on the ground of two examples, in which the translator has aspired to move the readers to a reaction planned by him, by using instruments of language to create the new meaning layers.

Keywords: theory of literary translation, dialectical conception of translation, translation strategy.

Giriş

Bu metin, Polonya'da, Krakov Jagiellon Üniversitesi Şarkiyat Filolojisi Enstitüsü'nün 2005 yılında düzenlediği bir uluslar arası konferansta¹ *Zdrajca*

¹ Dr., Baş, O.Fırat. *Zdrajca lojalny wobec swoich zdrad* (Traitor lojal to his betrayals, İhanetlerine Sadık Hain), Commission of Oriental Studies of the Cracow Branch of the Polish

lojalny wobec swoich zdrad (İhanetlerine Sadık Hain) başlığıyla Lehçe olarak sunulmuş bir tebliğin, düşünce olarak oluştuğu dile, yani Türkçe'ye daha da zenginleştirilerek geri döndürülmesidir. Kendisini dayandırdığı temel, Akşit Göktürk'ün *Çeviri: Dillerin Dili* adlı çalışmasıdır. Çeviriyi meslek belleyenler ve üniversitelerin dil ve edebiyat bölümleri, ne Göktürk soyadına ne de onun, çeviribilim alanında temel bir kaynak sayılan bu yapıtına yabancı olmasalar gerektir. Profesörün, çeviri alanındaki teori ve metotları tarihçeleriyle, işleyiş mantıkları ve kuruluş gerekçeleriyle derinlemesine açıklayan kitabı, aynı zamanda bunların pratikteki uygulamalarına da yer vermektedir. Teoriyle pratiği birbirlerine çok oranlı bir şekilde harmanlamış bir yapıttır; ki bu özelliğiyle teori ve pratik birlikteliğini sağlayan bir metin yazmak için kuvvetli bir esin kaynağı olmaktadır.

Yazmaya giriştiğimiz bu metin, sözü geçen kitapta açıklanan ve Yazarın çeviride benimsediği teorilerden birinin, bir çeşit illüstrasyonu sayılabilir. Bu demek; Yazarın yaptığı bazı çeviri çalışmalarından örnekler verilmekte ve bunların niçin başka türlü değil, ama tam da o türlü çevrilmiş oldukları söz konusu teoriye dayandırılarak açıklanmaktadır. Bu teori; çeviri çalışmasında dilin temel işlevlerinden biri olan, dinleyicide ya da okuyucuda önceden tasarlanmış bir düşünce uyandırma ve onu anlatıcının öngördüğü bir tepkiye yönlendirme işlevine öncelik tanınması ve bu sonucu getirecek bir metotla çalışılması diye kavranmaktadır. Dilin bu işlevi, Amerikalı dilbilimciler C.K. Ogden ve I.A. Richards'ın *The Meaning of Meaning* (Anlamın Anlamı) adlı ortak yapıtlarında, geri kalan dört işleviyle birlikte, aslında yukarıdaki tanım denemesinden çok daha kısa ve sade bir şekilde tanımlanır: "Amaçlanan etkinin uyandırılması." (Göktürk 1994: 23)

Babil Kulesi'nin Yıkımı

Babil, milattan önce XVII. yüzyılda Keldaniler'in Fırat Nehri kıyısında kurdukları başkentini adındır. Mitolojiye göre, kaos kulesi Babil, *zikkurat Etemenanki*, işte bu kentte yükseliyordu. Kule, türlü dil konuşan insanların eviydi. Bir arada yaşayabiliyor ve anlaşabiliyorlardı, çünkü kulenin varlığı onlar için ortak bir dil yaratmaktaydı. Mite göre, Tanrının öfkelerini de bu uyandırdı. Kule yerle bir edildi ve sakinleri dünyanın dört bir yanına dağıtılıp sürüldüler. Diller arasındaki farklılıkları yok edecek binalar inşa eden mimarlar ve aynı işi başka yoldan yapmak gizil gücüne sahip çevirmenler hain ilan edildi. İtalyanca şöyle deniyor: "Traduttore, traditore".

Academy of Sciences and the Insitute of Oriental Philology of the Jagellonian University Second International Conference "Oriental Languages in Translation", Cracow May 20-21st, 2005 (Polonya Bilimler Akademisi Krakov Şubesi Doğu Araştırmaları Komisyonu ve Jagellon Üniversitesi Şarkiyat Filolojisi Enstitüsü'nün İkinci Uluslar Arası "Tercümede Doğu Dilleri" Konferansı, Krakov 20-21 Mayıs 2005).

Bu rivayette Tanrının davranışı ile insanların yüzlerce yıldır bel bağladıkları Tanrı imgesi arasında sanki bir çelişki var gibi görülmektedir. Yoksa Tanrı, kulları birbirleriyle iyi anlaşsınlar ve böylece birbirlerine daha yakınlaşsınlar istememiş miydi? İnsanlar huzur içinde bir arada yaşasalar, Tanrı için de iyi olmaz mı? Düz mantığa dayanarak Tanrının bunu istememiş ve hala da istemiyor olduğu sonucu çıkarılabilir, ancak; yarattığı dünyanın yaratılış ilkesine, tam adıyla onun diyalektik özüne, Babil Kulesi'ni yıkarak işaret etmiş olduğu düşüncesinin doldurabileceği bir boşluk bırakarak... Bir "ama" ile... Ama belki de en temel anlam, belirsizlikten doğmaktadır. Ama belki en yakın olan, en uzaktan gelir. Ve nihayet bütün bu filoloji enstitüleri, içlerindeki doktorlar, profesörler ve onların dilbilim çalışmaları, işte Tanrının bu insafsız görünen kararı sayesinde, bugün oldukları şey olarak olabilmektedirler. Ve nihayet, Babil Kulesi yıkıldığı içindir ki, bugün çevirmelerin ellerinde bir meslek ve cehennemde yanmak için sağlam gerekçeleri vardır. Bu makalesiyle Yazar, hep sadık kaldığı ve sadık kalmayı sürdüreceğini umduğu iki ihanetini, "fildişinden bir kule olup da kendi kendisini yıkan" ² ünlü bir Türk ozanının deneyimini yaşamak pahasına, itiraf etmektedir.

Anlamın Anlamsızlıkla Büyütülmesi

Çeviri teorisi, XIX. yüzyılın sonlarından itibaren özetle şu soruna çözüm aranırken şekillenmişti: Hangi metne hangi çeviri metodu uygulanmalıdır? Bu alandaki kuramsal düşüncenin ulaştığı genel sonuçsa, metinlerin yerine getirdikleri işlevlere göre iki grup halinde sınıflanabileceği olmuştur. İlk grupta, her türden okuyucuya bir bilgi ulaştırmayı hedefleyen ve belirli dil geleneklerine dayalı "*bilgilendirici*" metinler toplanmaktadır. İkinci grubu ise, anlatım özgünlüğünün ön plana çıktığı bilimsel ve edebi metinler oluştururlar. İlk grupta sayılanlar, şablonlara dayalı olmaları nedeniyle, dil geleneklerini de temsil etmektedirler. Bilimsel ve edebi metinler ise, her türden şablonun ve geleneğin aşıldığı bir alan, diye tanımlanır. Dil gelenekleri gibi bir terim kullanırken, yabancı dillere çevirisinde mutlaka göz önünde bulundurulması gereken bir anlatım geleneğine sahip örneğin kira sözleşmesi, vekaletname, gazete haberi ya da ölüm ilanı gibi metinler kast edilmektedir. Bu kastı, gazete haberleri örneğinde biraz derinleşerek açmak mümkündür: Gazete haberlerinin dili, Yazarın bildiği tüm dillerde kuru bir "rapor etme" dilidir ve "demek", "söylemek", "ifade etmek" vb. fiillerin geçmiş zamandaki halleriyle, örneğin "Ali Bey, şunu, şunu ve sonra şunu söyledi" şeklinde kurulmuş bir şablondaki boşlukların, gerçekleşmiş olduğu bant kayıtlarıyla yüzde yüz kanıtlanabilir bir bilgiyle doldurulmasıyla yaratılır. O yüzden, gazete haberlerinde "Ali Bey, şunu, şunu ve sonra şunu söylerken, gözlerinde bir

² Can Yücel'in (1926-1999) *Belkim bir kertenkeleydim* şiirindeki "Fildişinden bir kuleydin yıktım kendimi" dizesine gönderme yapılıyor.

kıvılcım, dudak kıvrımında huzursuzluğunu açık eden belli belirsiz bir gerilme ve şakağında bir seyrime vardı" şeklinde bir ifade, bütün bunlar bu şekliyle olmuş ve bir şeyin nasıl söylenildiği çoğu kez söylemin içeriği kadar önemli olsa da, asla okunamayacaktır. Gazetede yazılmayanı görmek ve anlamlandırmak, bilimin ve sanatın konusudur. Zira onlar, ne salt biçimle ne de salt içerikle yetinirler; biçimle içerik arasındaki karşılıklı ilişkiyi merak ederler, bu ilişkinin varlığını yüzyıllardır bilir ve araştırırlar.

Bir geleneği temsil eden metinler içinde Yazarın sıklıkla karşılaştığı bir başka dil geleneği de, hukuk metinleri dili geleneğidir. Bu alanda İngilizce ve Lehçe metinlerden edinilmiş deneyimlere dayanılarak, aslında hukuk dilinin tüm dillerde zorlu bir gelenek olduğu tezi ileri sürülebilir. Ancak, Türkologların da onaylayabilecekleri gibi, Türk hukuk dilinin spesifik, yani yalnızca hukuk terminolojisinin çevirmene yabancılığından kaynaklanmayan bazı zorlukları vardır. Terminolojisi neredeyse tümenden Osmanlıca'dır. "*Ahzu kabza*", "*intaca*", "*vazetmek*", "*bilcümle*" gibi yaşayan Türkçe'nin bütün bütün dışında ve Türk alıcısının dahi tamamen anlamak için sözlüğe başvurmak zorunda kaldığı sözcük ve fiiller kullanılır. Ya da "*söz konusu*" denilmez de, mutlaka "*bahse konu*" denir vb. Bu zor anlaşılabilirlikleriyle Türkçe hukuk metinlerini, okuyucusuna örneğin mahkemeye çağrı gibi basit bir bildirim yapan metinler kategorisinde değil de, onda önceden planlanmış bir etkiyi uyandırmayı hedefleyen metinler kategorisinde tanımlamak, sanki daha doğru bir yaklaşım gibi görünmektedir. Yani, bir bütün halindeki anlaşılabilirlikleri sanki bir şey anlatıyor gibidir. Ama önce, Osmanlıca nedir? Osmanlıca, kozmopolit bir toplum olmanın gereği olarak ortaya çıkmış bir dil alışımıdır. Türkçe, Farsça ve Arapça dillerinin alışımı. Bu dil, Osmanlı tebaasının yerel dillerinden beslenir, ancak kuşkusuz o dillerden üstün bir dildir. Zira teolojinin, bilimin, diplomasinin, siyasetin, edebiyatın ve nihayet Sultan'ın, yani - Avrupalı okuyucuya daha yakın gelebilecek ve Osmanlı'nın Roma İmparatorluğu'nun tahtına oturduğu düşünülürken, tarihsel olarak da doğru bir adlandırma - Sezar'ın dilidir. Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde 1928 yılında yapılan Dil Devrimi ve onu bugüne kadar izleyen sadeleştirme dalgasının, hukuk diline erişememiş olması mutlaka teknik bazı zorluklardan kaynaklanmıştır. Ancak bu metin, zaten Osmanlıca'ya ve Osmanlıca'yı kullanan hukuk metinlerine karşı kaleme alınmış bir metin olmadığı gibi, bu alanda sadeleştirmeye gidilememesinin nedenlerini araştırmayı da haddini aşmak kabul eder. Yine de bu durum, hukuk dilinin, istenilmeden dahi olsa, bugünkü haliyle bırakılmasının pratikte yaratabileceği etki üzerine serbest düşünceler üretilmesine engel değildir. Öyleyse; Türk hukuk dilinin günümüze göre arkaik biçiminin, halk iradesine dayalı ve demokratik bir düzende Sezar'ın yerine hukukun geçtiğine vurgu yaptığı; ayrıca okuyucusundan, Sezar'a gösterilecek saygıyı şimdi kendisine göstermesini talep ettiği düşünülebilir. Zor anlaşılabilirliğinin, işte böyle net okunabilen bir anlamı olduğu ya da o anlamı yaratmaya

yaradığı söylenebilir. Ancak bu metin açısından daha ilginç olan; bu karmaşık dilin başka bir alanla, hem de açıklığın, yani "Ali Bey'in gözlerindeki kıvılcımı" da açıkça söyleyebilmenin en büyük değer sayıldığı bir alanla yapacağı kombinasyonun olası sonuçlarıdır. Özetle araştırma konusu şudur: Sezarlara gösterilecek saygıya denk bir saygının şimdi kendisine gösterilmesini bütün ihtişamıyla talep eden bir dil, onu kullanan bir kişi için, o kişinin ne anlattığından tamamen bağımsız olarak, acaba itibar kaybı diye okunabilecek bir alt metin yaratmakta kullanılabilir mi?

Polonyalı yazar (ve ilerideki yılların Nobel Ödüllü ozanı) Czeslaw Milosz, *Zniewolony Umysl* (Tutsak Edilmiş Akıl) adlı deneme kitabında İran'daki Takkiye kurumu üzerine yazarken, Fransız diplomat ve yazar Gobineau'nun bir kitabından yararlanır. Milosz, bu Fransız'ı "*çok tehlikeli bir yazar*" olarak damgalayıp geçtikten sonra, Gobineau'nun sözlerini Polonyalıların geneli için anlaşılır bir Lehçe'ye çevirmeye girişir. Yani Gobineau'nun tehlikesini, ya gerekli dil araçlarına sahip olmadığı ya da bu tehlikeyi daha doğudaki halklar kadar önemli görmediği için, ete kemiğe büründürmek gereği duymaz. Ancak, *Tutsak Edilmiş Akıl* Türkçeleştiren³ çevirmenlerden biri olan Yazar, bu tehlikeyi hissedilir kılmak ya da en azından XX. yy. ozanı kimliğindeki Milosz ile XIX. yy. diplomatı Gobineau'nun ses tonlarını birbirlerinden ayırabilmek için, bir araç aramıştır. Bir metinde dilden başka bir araç yoktur. Böylece Milosz'u günümüz için anlaşılır bir edebiyat dilinde bırakırken, Gobineau'yu kitabını yazdığı 1850'li yıllara doğru, o dönemin dili kullanılarak uzaklaştırma yoluna gidilmiştir. Kitabın Türkçe çevirisinde Milosz, konuya günümüz Türkçe'siyle rahat anlaşılabilir bir giriş yapar:

Neyin nesidir Takkiye? Tanımını, Gobineau'nun "Religions et Philosophies dans l'Asie Centrale" [Orta Asya'da Dinler ve Felsefeler] adlı kitabında buldum. Gobineau, (1855 ve 1858 arasında Fransız sefaret katibi, 1861 ve 1863 arasında ise Fransa sefiri olarak) bir dizi yılını İran'da geçirmiş ve bu çok tehlikeli yazarın ulaştığı sonuçların tümünü kabul etmek şart olmasa dahi, keskin gözlem yeteneği inkar edilebilecek gibi değil. Takkiyeyle Yeni İnanç ülkelerinde uygulanan gelenek arasında benzerlikler öyle düşündürücü ki, uzunca alıntılardan sakınmıyorum. Ve ardından sözü Gobineau'ya bırakır:

Lakin (...) sükutun kafi gelmediği, ikrar telakki edildiği vakalar vardır. O vakit tereddüt etmemek icap eder. Fikirlerini alenen reddetmek icap

³ *Tutsak Edilmiş Akıl*, Czeslaw Milosz [1911-2004], Çeviri= Mariusz Greser, O. Fırat Baş, Elips Kitap, Ocak 2006.

etmez sadece, lakin rakibini aldatmak için bilumum hileden faydalanmak da tavsiye olunur. Sonra gelsin artık hoşuna gidebilecek cinsten bilumum şahadetlikler, en azamisinden ahmakça telakki edilen dini merasimlerin icrası, bizzat müellifi olunan kitaplarda hile dolap, hataya sevk etmek için bilumum vasıtadan faydalanılması. Bu suretle, kendin ve kendinden olanlar muhafaza edilip kıymetli iman, imansızla müstekreh temas tehlikesine atılmadığı ve nihayet bu anılan aldatılarak ve hatasında istikrarı temin edilerek layığı olduğu ayıp ve ruhi sefalet onun üzerine çekildiği için memnuniyet ve sevap kazanılır. (Milosz 1989: 66-67)

Görüldüğü gibi, metnin asıl dili olan Lehçe'de de zaten "*Pers Dili'nden* öğrendiği terimleri kullanmaya hevesli gözüken Gobineau, Türkçe'de artık tamamen dönemine denk düşen, Osmanlıca terimlerle dolu ve bugün daha çok Türk hukuk metinlerinde canlı kalmış bir dille konuşmaktadır. Bu dil, ona dayatılmış bir dildir; yoksa söyledikleri pekala aşağıdaki şekilde, günümüz Türkçe'sine yakınlaştırılarak da çevrilebilir:

Ancak (...) suskunluğun az geldiği, onama sayıldığı durumlar vardır. O zaman duraksamamak gereklidir. Görüşlerinden açıkça dönmek yetmez yalnızca, ancak karşıtını yanılısamaya sürüklemek için her türlü entrikayı kullanmak önerilir. Ardından izlesin bunları beğenine uygun her türlü tanıklık, en budalaca görülen dinsel törenlerin gerçekleştirilmeleri, yayınladığın kitaplarda entrikalar, yanılığa düşürmek için her türlü aracın kullanılması. Böylece, kendini ve kendinden olanları koruyarak değerli inanç, inançsızla iğrenç bir ilişki kurma tehlikesine atılmadığı ve sonuçta, söz konusu kişi yanılıtılarak ve yanılısında devamlılığı sağlanarak hak ettiği utanç ve tinsel yoksulluk üzerine çekildiği için bir ongunluk ve Tanrının ödülü elde edilir.

Ancak yukarıdaki bu iki çeviri olanağından ilkinin seçilmesi, böylece metne "yetkisiz olunduğu halde" bir üslup kazandırılması, Milosz ile Gobienau arasındaki, yukarıda da açıklanan, dönem farklılığını vurgulama isteğiyle mazur gösterilebilir. Ancak bu dahi, aynı zamanda metinde bir de alt metin yaratılmakta olduğu gerçeğini değiştirmeyecektir. Gobineau; sesinde, doğası gereği İran aristokratlarının dilini benimsemeye eğilimli bir Fransız aristokratının, Doğu halklarına küçümsemeyle yaklaşan bir şarkiyatçının; uzak ve vahşi diyarlarda memleketi için fedakarca görev yaparken öğrendiği yabancı terimleri şimdi aristokrat dostlarına satan övüngeç bir adamın sesi duyulsun diye, işte böyle arkaik, zaman zaman

okuyucuyu eline sözlük almaya zorlayan bir dille konuşturulmaktadır. Takkıye üzerine anlattıkları doğrudur, üstelik bunu Doğulu okuyucuya yakın gelecek bir dille yapmaktadır; ama burada okuyucuya yaşatılmak istenen deneyim, Polonyalı başka bir büyük yazarın bir zamanlar yaşadığı deneyimin aynısıdır: "(...) içeriklerinin bana bu yakınlığı nedeniyle, huzursuzluk verecek derecede düşmanca oluyorlar. (...) Bizim olan, desteklediğimiz bir görüşün kimin ağzından çıktığı öyle önemli ki." (Gombrowicz 1986: 18)

Çevirmenin burada yazarın üslubuna ihaneti; Polonya edebiyatına "*çok tehlikeli yazar*" damgasıyla giren Gobienau'nun, Türk edebiyatına, eğer gerçek bir tehlike olarak değilse, en azından itici bir adam olarak sokulması sonucunu doğurmuştur.

Metnin Yabancılığının Bilinçli Olarak Vurgulanması

Bazı kuramcılara göreyse, çevirisi, belirli dil geleneklerine yaslanmış metinlerden çok daha zor metinler bulunmaktadır. Örneğin Albert Neubert'in⁴ çevrilebilirlik kategorilerinde, konuları yerel bir gerçekliğe sıkı sıkıya bağlı, iletisi öncelikle kaynak dildeki alıcıya yönelik metinler, neredeyse hiç çevrilemez metinler olarak gösterilmişlerdir.(Göktürk 1994: 25) Bu görüşün, her şeyden önce gerçekliğin yaratılış ilkesini görmezden geldiği için, eleştirilebilir bir görüş olduğu söylenebilir. Gerçeklik, hiç aralıksız yaratılmaktadır ve onun yaratılma yöntemi, yaratıcılarının bilinçlerini belirler. Dolayısıyla burada belirleyici olan nesne, coğrafi farklılıklar değildir asla, ama gerçekliğin yaratılmasındaki benzerlikler ve farklılıklardır. Sezar'ın diliyle örneğin bir köylü kadınının dili arasındaki farklılık, başka türlü açıklanamaz.

Yukarıdaki tezin bir kanıtı, Ludwik Osinski tarafından Lehçe'ye çevrilmiş - sonra da Chopin'in repertuarına aldığı - bir Litvanya halk şiiri, *Piosnka litewska* (Litvanya Şarkısı) olabilir. Bu şiir, bir köylü kadınıyla kızı arasında geçen bir konuşmayı içermektedir ve aralarındaki diyalogun bütün sıcaklığı, içtenliği ve basitliği şiirin Lehçe'ye yapılmış çevirisine de olduğu gibi yansıtılmıştır. Şiirin Lehçe'ye çevirisinin kazandığı başarı, kaynak dilin Polonya'ya yakın bir kültür ikliminin dili oluşuna bağlanabilir; eğer şiirin Türkçe'ye yapılan çevirisi de benzer bir başarı kazanmamış ve okuyanların beğenisiyle ödüllendirilmemiş olsaydı... Şöyledir bu çeviri:

⁴ A. Neubert, *Pragmatische Aspekte der Übersetzung*, 1968.

Litvanya Şarkısı

Litvanya anonim halk şarkısı

Lehçe'ye çev. Ludwik Osinski (1775-1838)

Çok erkenden doğuyordu sabah güneşi,
 Oturuyordu camlı pencerede ana,
 "A kızım, neredendir dönüşün?", diye sorusu,
 "Başındaki çiçekten tacı nerelerde çiye bandın?"
 "Bunca erken su taşımak zorunda kalanın,
 İslanabilir çiyle çiçekten tacı, hiç şaşmayasın."
 "Git be çocuk, ne uydurursun!"
 "Mutlaka sen yine, senin delikanlıyla
 Tarlada yarenliğe savuşmuşsun."
 Doğrudur, anacığım, doğru sözü yeğlerim,
 Gördüm benimkini tarlada,
 İki laf ettik ya etmedik amma,
 Başımdaki çiçekten taç çiye battı bu arada."

"*Nerelerde çiye bandın?*", "*hiç şaşmayasın*", "*git be çocuk*", "*yarenlik*", "*iki laf ya ettik ya etmedik*" vb. ifade ve sözcüklerle Türk halkının, geçmiş yüzyıllarda dahi sade ve duru, söyleyiş tarzının; hatta Türk halk edebiyatından bilinen bazı unsurların çeviriye aktarılması, kuşkusuz, şiirin kaynak dilde temsil ettiği ruh halinin, Türkçe'de yeniden yaratılmasına yaramıştır. Ancak bu unsurların kullanılmasını, şiirin parantezi içine alınmış gerçekliğin zaten kendisi gerektirmektedir. Başka bir ifadeyle; bu şiirin birçok farklı dildeki başarısı, zaman ve mekandan bağımsız olarak varolmuş, şiirin parantezi içine alınmış gerçekliğin yaratılış yöntemi değişmediği sürece de varolmayı sürdürecektir bir insan bilincini yansıtır oluşundan ileri gelir. Şiirin yüksek çevrilebilirlik derecesi, kızların "*bunca erken*" kalkıp "*su taşımak*" zorunda kaldıkları; analarınsa "*camlı pencerede*" oturup tarladan dönecek kızlarını bekledikleri; toprağın çiyle ıslandığı her yerde bir anayla kızı arasında benzer bir diyalogun geçme olasılığının büyüklüğüne denktir.

⁵ Repertuar *Koncertu z okazji 195-tej rocznicy Fryderyka Chopina* (Chopin'in 195. Doğum Yıldönümü Konser Broşürü), Bilkent Üniveritesi Şan Bölümü ve Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği ortak etkinliği, 9 Mart 2005, 12. şarkı.

Ancak bu şiirin Türkçe'ye çevirisinde bir sözcüğün, "wianeczek" sözcüğünün, yani "çiçekten tacın" çevrilip çevrilemeyeceği üzerine değil, ama nasıl çevrilmesi gerektiği üzerine uzun süre düşünmek gerekmiştir. Kızların başlarında çiçekten taç taşımaları, Baltık ve İslav ülkeleri folklorlarının bir unsurudur. Buna karşın Türkçe'de, okuyucunun her Anadolu köyünden aşına olabileceği - ve belki de uzak çocukluktan sevgiyle hatırlanan bir teyze ya da babaanne ile kolaylıkla özdeşleştirilebilecek - iki kadının konuşturulması hedeflenmiştir. Dolayısıyla, "çiçekten taç" yerine "başörtüsü" denilecek olsa, şiirin ruhu belki tümüyle⁶, en azından daha güçlü şekilde, Türkçe'ye geçirilebilecektir. Şiirin yayınlanmış hali, bunun yapılmadığını; biraz yabancı yabancı kokan "çiçekten tacın" olduğu gibi kullanıldığını göstermektedir. Bunun nedeni "kelimesi kelimesine çevirmenliğe" olan sadakat değil, ama çevirmenin, okuyucuda hedeflediği bir düşünceyi yaratmaya çalışmak günahına bir kez daha yenilmesidir. Bu düşünce şudur: "Benimle aynı dilde ve yüreğime bunca yakın konuşan, bana tamamen yabancı birisidir." Ya da: "Bana yabancı biri gibi gelen, sevgili babaannem bir zamanlar bana nasıl seslenmişse, aynen öyle seslenebilmektedir." Farklılıkların vurgulanmasının bazen farklılıkları yok etmeye yaradığı da olur.

Sonuç

Bu metinde, metin Yazarının mesleki deneyimlerine dayanarak açıklamaya çalıştığı çeviri kuramı, kuşkusuz çeviri metodolojisinde bir yenilik değildir. Çeviri metodunun dilin işlevleri de göz önüne alınarak belirlenmesi, nicedir bilenen bir nesnedir. Burada yalnızca, dilin C.K. Ogden ve LA. Richards tarafından formüle edilen işlevlerinden birinin, yani "amaçlanan etkinin uyandırılması" işlevinin, çeviride nasıl belirleyici bir unsur olarak kullanılabileceği üzerinde durulmaktadır. Ancak bu metin, çeviri eyleminin yalnızca gerekli sözcükleri gereken yerlere yerleştirmekten ibaret olmadığını, ama arkasında gizlenen bir aklın varlığını ve bu aklın işleyiş yasalarını göstermesi açısından ilginç sayılabilir. O akıldır ki çevirmeni, cehennemde yanma gerekçelerinden mahrum bırakarak, aktarıcılıktan alıp bir sanatçı katına yükseltir.

⁶ Ki bu işi hiç tereddütsüz ve layıkıyla yapan çevirmenler de vardır. Örneğin Can Yücel, Jacques Prevert'den *Elimde Değil* adlı şiiri çevirirken, şiirde geçen özel adları dahi Türçeştirir: "Beni bir seveni ben pir severim/ Ama bugün Rasim olurmuş yarın Recai/ Vefasızım diye silmeyin beni defterden /N'a apalım göynüm hercai." Şiir Atlası 7, Hazırlayan: Cevat Çapan, Kavram Yayınları, 2000, s.244. (Vurgular metin yazarına aittir.)

KAYNAKÇA

GOMBROWICZ, Witold. (1986). *Dziennik 1953-1956*. Krakow-Wroclaw: Wydawnictwo Literackie.

GÖKTÜRK, Akşit. (1994). *Çeviri: Dillerin Dili*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

MIŁOSZ, Czesław. (1989). *Zniewolony Umysl*. Paris: Instytut Literacki.